

(Не)людська комедія (Частина друга)

Озброївшись «Атласом залізниць СРСР», разом з дружиною Надією розробляємо грандіозний план (куди там Гітлеру з його «Барбаросою»!) З Києва потягом – до Баку. Перетинаємо половину України, відвідуємо Ростов, визираємо у вікно на Краснодарський і Ставропольський краї, салютуємо Чечено-Інгушській і Дагестанській АРСР, здійснюємо моціон столицею Азербайджану, поромом форсуємо упоперек Каспійське море. І все це – ані на шеляг не дорожче за квитки на літак.

По цей бік Каспію

Позаду українські вузлові станції Фастів, Знам'янка, Дніпропетровськ, Ясинувата, російські, починаючи з Ростова-тата і закінчуючи Мінеральними Водами, кавказький Грозний, Махачкала.

Салам, Баку!

Коротка екскурсія містом, фінал якої – порт.

Пором "Радянський Азербайджан",
Каспійське море, 1976 р.

Крихітна каюта у велетенському «Радянському Азербайджані». Скромна вечеря у ресторані, де ми, виховані «правильно», намагаємося здати офіціантові ...дві порожні пляшки з-під ситра і отримати заставні 24 копійки. Персонал витріщається на нас, мов на інопланетян! Незважаючи на усі зусилля, повернути

кривні за тару так і не вдається...

У свою чергу, стюард не рекомендує підніматися на палубу – накочує украй небезпечну хвилю. Від нього ж дізнаємося: Каспій – чи не найбурхливіше море планети (борвії тут – до 300 діб на рік).

Дефіцит картоплі за надлишку ікри

Уранці вже у Красноводській затоці – повний штиль, тож пасажери удосталь милуються червоними горами і їхнім відображенням у воді – тривожно кривавого кольору. Одноименне місто – ворота Середньої Азії – ландшафтом схоже на голлівудське місячне поселення: зелень на камінні не росте, а Красноводськ устромлений у дві гірські розщелини, мов пара товстелезних цигарок у модерновому портсигарі.

Перший приємний сюрприз – неймовірна, у порівнянні навіть з «категорійним» Києвом, продуктова ряснота. Шашлик за 68 копійок і пиво за 20 – мало не на кожному кроці. Тут же – гендлярі воблю: 15 копійок рибина.

А гастрономи! Свинина і осетрина – повноваговими тушами. Літаючі тарілки камбали, регбійні м'ячі лящів, джэнджисті судаки, лупата кефаль, балик із севрюги – копчений і в'ялений, всіляка морська дрібнота. Сусідні прилавки окуповані бляшанками і бляшаночками з імпортними ланчен-мітами і паштетами, включаючи виготовлений з гусячої печінки (останній пропонують покупцям ...на здачу).

У винних відділах вибір – не гірший: від місцевих «Ясмансалику», «Копетдагу», «Тербашу» до європейських «Тамянки», «Римнікського» etc.

І ніде – навіть натяку на черги. Вони – специфіка Сходу! – виникають виключно біля «точок», які торгують ...ювелірними виробами та килимами.

На базарі – полярних розмірів «кучугури» мизатих, ніби хворих на чотиристоронній паротит, кавунів. Їх не зважують – просять рубля за будь-який.

Базар, Красноводськ, 1977 р.

Трохи вища ціна – на дині, котрі майже сягають розмірів набоїв до кайзерівської Товстушки Берти часів першої світової війни. Рахат-лукум, пахлава, парварда... А наймасовіший продукт «чорного»

ринку – чорна, осетрова, ікра: 15 рублів за півлітровий слоїк, який тягне на 0,8 кг. І перший неприємний сюрприз – повна відсутність в овочевих магазинах картоплі, без якої я себе не мислю. Взагалі абсурд: м'ясо коштує 1.80 рубля і його повно, а кілограм бульби на базарі – 3 рублі, і вона не завжди трапляється. То ж дружина змушена готувати не картоплю з м'ясом, як звикли в Україні, а м'ясо з невеликим «засмажуванням» його – бодай для амбре! – улюбленою картоплею.

11 рублів з вартістю мішка і поворозки

Оформляюся до відділу промисловості редакції обласної газети «Знамя труда».

Головний редактор Едуард Гукасов запитує:

– В автобіографії ви зазначили, що вчилися українською. Як же збираєтеся працювати у російськомовній газеті? Чи не виникне проблем?

Запевняю, що ні.

Роботодавець уточнює:

– А яку мову вважаєте рідною?

– Українську!

Редактор на невловим у мить робить обличчя дулею, але наказ про мое призначення підписує: – Що ж, подивимося... Як тут же пояснили новоспечені колеги, Гукасов – нормальн

ий керівник, проте його надзвичайно втомила кричуща журналістська безграмотність».

Коли настала черга нашої першої відпустки (у дружини-вчительки вона склала два з половиною місяці і 800 рублів, у мене – місяць і 250 рублів за вартості авіаквитків в обидва кінці 150), то гостинців набрали досхочу. Не забули не лишу близьку, а й далеку рідню.

Ну і персонально для друзів прихопив мішок в'яленої вобли. Так-так, саме мішок! Її у Красноводську стільки, що продають навіть в овочевих ятках. Саме в такій – по сусідству, аби далеко не тьопати – рибу й купили. Обійшлася в 11 рублів – з вартістю мішка і поворозки.

Адреса – не будинок і не вулиця, а ...стайня і гараж

Тим часом дружина, децицію провчителювавши у школі №12, перейшла викладачем до хіміко-технологічного технікуму, де дуже швидко за те, що могла відповісти на будь-яке закрутисте запитання, отримала зовсім не образливе прізвисько «ТАРС».

А за кілька місяців власкор «Туркменской искры» (аналог «Правды Украины») Петро Квасницький, родом з Херсонщини, спокусившись посадою помічника першого секретаря обкому КПТ, на свою попередню несподівано рекомендував вашого покірного слугу. Тож у травні 1977 р. у моєму журналістському «віданні» опиналася територія, лише на третину менша за Білорусь.

Після довгих тижнів, проведених у готелі і гуртожитку ДТСААФ, зусиллями екс-львів'янина, завідуючого відділом промисловості обласної газети Степана Чорного, нам виділили дві кімнати в колишній стайні (під чесне слово, що претендувати на квадратні метри у майбутньому не станемо). Тут - у проміжку між кіньми і нами - уже мешкали «будівничі комунізму», яким пощастило отримати нормальне житло, оскільки споруда (опалювання – пічне, зручності – у дворі) йшла під знесення. На той момент з неї уже вибралися всі і будівлю відключили від єдиного блага цивілізації, яке вона мала до цього, – електроенергії.

Якось уночі ми прокинулися від глухих ударів ...у наші двері. Не стукоту, а саме ударів. Причому такої сили, що стало зрозуміло: двері мають намір висадити. Схопивши сокиру – її наявність обумовлювалася необхідністю колоти дрова – волаю до невідомих благим і не зовсім матом. Бухкання ущухає. Натомість чується шепіт. Потім – вкрадливі кроки. Визираю, маскуючись, у вікно: три лоби вельми пристойної у сенсі об'ємів зовнішності прямують у темряву. Вранці виявили, що двері справді рубали. Що б це означало? Відповідь отримали того ж вечора. Повернувшись з роботи, уздріли десятки людей, котрі похапливо розбирали дерев'яну споруду-трансвестита. По всьому, саме найоперативніші з охочих до дармових будматеріалів намагалися проникнути до нашого «обійстя». Звідки їм було знати, що в руйновищі ще мешкає народ? Від гріха подалі на пропозицію знайомих (справа була улітку!) оселилися в їхньому ...гаражі.

«Неадекватний» хабар

Дружина з'являється з технікуму мало не в сльозах. Стривожено цікавлюся, що сталося.

Мовчки дістає з сумочки згорток, шваркає ним об стіл.

– Що це?! – дивуюся.

– Хабар!

– Як хабар?!

– А так...

Ставши у технікумі куратором однієї з груп, вона вирішила для підвищення ефективності виховного процесу познайомитися з батьками підопічних. У першу чергу, тих, хто погано встигає або недисципліновано поводить. Тож в найближчий з вихідних відвідала домівки за заздалегідь складеним списком.

Хіміко-технологічний технікум. У центрі - моя дружина Надія (ще до хабара), м. Красноводськ, 1977 р.

– Заходжу на пару і відчуваю в аудиторії незрозумілу напругу, – розповідає, трохи заспокоївшись. – Надто вже пильно дивляться на мене студенти, мовби бачать уперше. Гарзд, міркую, розберуся по ходу занять.

Сідаю за стіл, аби відкрити журнал, і мій погляд утуплюється в коробку. Запитую:

– Що це?

Чийсь голос:

– А це мама Юрія залишила.

– Коли?

– Щойно, буквально перед тим, як ви зайшли...

– І що там?

– Юрій сказав, що кришталева ваза.

– А ти? – запитую дружину, відчуваючи, як в грудях буквально закипає обурення.

– Схопила коробку і – з технікуму. Так і є, на зупинці стоїть мама Юрія, з якою ми так відверто напередодні спілкувалися. А із-за рогу виїжджає автобус. Кличу.

Вона чує. Махаю, щоб не сідала. Підходжу. Ну і, природно, повертаю «подарунок». Її здивування не знало меж.

– Ну, а це що? – киваю на згорток.

– Не повіриш, але наступної перерви ситуація ...повторилася. Тільки залишили відріз на сукню. А маму Віталія я не змогла наздогнати – вона була на авто.

– А де ці пані працюють?

– Перша – завідує магазином, друга – міським пологовим будинком.

– Не роздягайся! Я зараз вберуся і віднесемо хабар їй на роботу.

Так і вчинили. Коли дружина вийшла з пологового будинку, перше, що почув, було:

– Уявляєш, вона мені заявила: «Це ви ще дуже молоді, тому так неадекватно зреагували на скромний знак приязні».

Весь шлях назад ми обговорювали проблему. Адже і дурневі зрозуміло: якщо після відвідин квартир, відразу понесли хабарі, значить, це – відпрацьована СИСТЕМА».

Завідування Каспієм і Каракумами

«Завідування Каспієм і Каракумами», як жартома йменували мою роботу колеги, виявилось не лише продуктивним, а й фантастично цікавим. Довелося, наприклад, зі спеціалістами Красноводського орнітологічного заповідника понад три тисячі кілометрів пролетіти за розовими фламінго (авіаоблік птахів); у шторм вийти у море на рятувникові до сейнера, у якого в такий непідходящий момент вийшов з ладу двигун; брати участь у девіації (розмагнічуванні) низки суден; відправитися на терміновий виклик літаком санітарної авіації в самісіньке серце пустелі (з правом вибору для командира – випускника Кременчуцького авіаучилища – місця приземлення); занурюватися у скафандрі (кричуще порушення інструкції!) під воду, коли самохідний землесос сів на мілину; побувати на всесвітньо відомому «Плато динозаврів», єдиному місці на планеті, де ідеально збереглися десятки відбитків кінцівок мезозойських монстрів.

Та й перша поїздка від «Туркменской искры» виявилася курйозною. У ній я супроводжував члена редколегії газети Реджепа Тойджанова. Шлях проліг углиб «чорних пісків» до забутого навіть Аллахом аулу – там добігало кінця життя вдови давнього приятеля ашхабадця.

Мої кишки уже вкотре виконують на «біс» голодний марш (заковтнуту дорогою піалу зеленого чаю до уваги не беру). Проте, побачивши напівзруйновану мазанку, бруд і убогість, зрозумів: і тут тривним не розживуся. І не помиляюся. Нам пропонують традиційний зелений чай, до якого я, до того ж, ще не встиг звикнути.

Власкор \("Туркменской искры") в \("образі", м. Красноводськ, 1978 р.

Лише під вечір дісталися Кизил-Арвата, де мешкало безліч друзів Р. Тойджанова, один з яких зустрічатиме нас на в'їзді до міста. Шеф повідомляє:

– Ночувати зупинимося у нього.

Мені, як новачкові в газеті, відмовлятися негоже. Одначе, коли в уяві знову постав чай, від якого я сам незабаром, мабуть, позеленію, будь-які сентименти втратили сенс. На думці – лише їдальня, нехай навіть найзанепаліша.

– Дякую! – відповідаю. – Я краще зупинюся в готелі.

Бачу, колезі це не подобається, проте назад шляху не бачу: або я, зрештою, набехкаю черево, або стечу до ранку слиною.

В'їжджаємо до міста. Нас насправді чекають. Вітання, знайомство. Я, аби відразу розставити всі крапки над «і», діловито цікавлюся:

– А де у вас готель?

Зчиняється несосвітенна веремія! Коротше, я зрозумів: яка користь, що світ великий, коли повстяки затісні?

Дістаємося потрібного обійстя. Усі відразу – на традиційний дерев'яний тапчан посеред двору. Друзі активно розмовляють – давно не бачилися. Мені не до розмов: з нетерпінням чекаю, коли ж з'явиться нагода бодай децицю кинути на зуб.

Пряду очима: несуть ...чай. А до нього – шматковий цукор і чурек. «Ну, – говорю собі, – приїхали». І з невідбутною радістю згадую пересічні місцеві гастрономи з їх паштетами, ковбасами, консервами.

Але що вдієш? Поки друзі, теревенячи, смокчуть улюблений напій, налягаю на чурек (краще тельбухи сьогодні, ніж курдюк завтра). Господар подивився на мене і щось гукнув у розчинені двері будинку. Через хвилину звідти з'явилася його донька з пристойних розмірів ножем і батонем ковбаси. Я полегшено зітхаю і, не

соромлячись, краю кільце за кільцем, щиро дивуючись, чому інші ці апетитні кружальця впритул ігнорують. Докінчивши майже всю «Краківську» і випивши, зрештою, чаю, розслаблено відкидаюся на подушку – перевести подих. І відчуваю, що мої очі ледь не випадають із зіниць: несуть зсмаженого молодого баранчика. Потім – пельмені. Далі – шашлик. Шурпу (навариста перша страва). Виноград, кавуна, диню. І під кінець – чай...

У мене голова – обертом. Як говорять туркмени, виграв від бублика дірку, а від ковбаси шкірку. Адже натріскався сухом'ятки так, що навіть пригубити делікатесів не здатен – не лізуть. До того ж, душить неабияка образа: чому не попередили про розкішну вечерю?

А ще ніяк не розберуся в майже гоголівській чортівні: завше подають перше, потім – друге, за ним – третє. Тут же все – догори дригом: спочатку чай, потім – друге, а шурпа – насамкінець. Сам дідько зашкунтильгає на обидві ратиці!

Пізно увечері консультуюсь з цього приводу у Тойджанова. Той пояснює: саме в такому, «зворотному» для християн порядку, мусульмани харчуються споконвіку.

Компартійні цвяхи і молотки

Відвідав Степана Чорного (з газети його перевели до відділу промисловості і транспорту обкому партії). Гомоніли про те-се. Доки не зайшов інструктор Володимир П. (спілкувався з ним не раз – чолов'яга ніби поміркований). З його появою розмова повернула в серйозну колію: про перевиконання виробничих завдань. Володимир щосили подібні «колективні рухи» вітає, а мій знайомий завбачливо-делікатно мовчав (за «вільнодумність» можна суворо поплатитися). Отож протилежну точку зору довелося відстоювати мені.

З "цвяхами", судячи з виступів перед учасниками параду з нагоди чергової річниці Жовтневої революції, було усе гарад, м. Красноводськ, 1978 р.

Яке пуття з того, переконував опонента, що одне підприємство випустить, приміром, тисячу надпланових кермових тяг, а інше – дві тисячі гальмівних колодок, коли автомобільний завод, куди вони постачають деталі, працює на межі можливостей? Понад те, навіть якщо у нього резерви відшукаються, з тяг і колодок автомобіль не збереш! Себто, вони роками припадуть пилом на складах. То ж

чи є хоч найменший сенс упиратися рогом, витратити гроші на премії і матеріал на перехідні Червоні прапори та вимпели?! Абсурд – і соціалістичне змагання, єдина мета якого «Швидше і більше!» Якщо вже його і організовувати, то під лозунгом «В зазначений термін і відмінної якості!»

На жаль, бодай в чомусь переконати візаві не вдалося.

Як же ми наздоженемо і переженемо Захід, коли люди навіть високої управлінської ланки не розуміють елементарних речей? Отже, так і гнатимемо надпланові цвяхи, не маючи жодного молотка!

Викрутка, на зліт!

Повертався зі столиці додому. Квиток придбав на рейс Ашхабад - Красноводськ - Київ. Лету до Каспію - година з хвостиком.

Зайняли місця в салоні: моє виявилось в самому хвості. Приходить час вильоту, а ми не рухаємося. Хвилин через п'ятнадцять по салону починають снувати люди в аерофлотівських робах. Стюардеса на численні запитання пасажирів, нарешті, спромоглася відповісти:

- Виявлена невелика технічна несправність!

Коли посиденьки затягнулися на годину, я вже почав думати, чи не краще було б надати нам інший борт, а профілактикою цього ТУ-154 займатися без нас?

Проте «найзворушливіший» момент стався пізніше.

У хвості, в акурат біля мого крісла, аеропортівський спец зняв панель, за якою я побачив силу-силенну - аж в очах затьмарило! - різних контактів. Ще подумав: як в цьому всьому можна розібратися?

Малий в спецівці в явній розгубленості поштрикав кудись викруткою, потім пішов.

Хвилин за сім-вісім з'явився знову, але вже у супроводі ще одного служаки. А в руках останній тримав ...книгу.

Відкривши її і водючи пальцем сторінками, хлопці почали «ремонтувати» літак. Ось тут у мене, скажу чесно, з'явився легкий мандраж. Якщо несправність усувають, користуючись довідником, то про яку безпеку польоту може йти мова?

Майнула навіть думка знятися з рейсу. Але, по-перше, було соромно зізнаватися в боягузтві, а, по-друге, зробити цього не встиг.

Ми злетіли...

Наркоман, озброєний кухонним ножом

Туркменська зима. Десь +8 градусів. До нас з дружиною увечері зазирнув Едуард Гомолінський - заступник редактора обласної газети «Знамя труда», в якій я перед цим відважно трудився аж десять місяців. Водій привіз його близько шостої, а повернутися забрати мав о 23.00.

І ось час «ікс». Водій - туркмен за національністю - з'явився зі своїм другом.

Зайшли до квартири в екс-стайні. А у нас с гостем розпочалися традиційні «на посолошок» і т. д. Я, незважаючи на те, що був добряче напідпитку, почув, як водій нахамив дружині. І тут же зажадав вибачень. Він мене штовхнув. Я врізав в щелепу. Та з таким нетверезим розрахунком, що той мало не вилетів у вікно.

Задзвеніли шибки. Фонтаном бризнула кров - окропила навіть стіну. Я зрозумів: хлопця «чиркнуло» по вені, треба рятувати.

Гукнув дружині, аби швидко чимось сильно перетягнула руку. Та схопила простирадло і почала відривати смужку. А озвірілий (як виявилось, перебував під впливом наркотиків) водій, схопивши кухонного ножа, кинувся на свою рятівницю.

На заваді став Едуард. Бійка розгорілася з новою силою.

Щойно ми удвох відібрали у водія ножа, як до квартири - двері виявилися відчиненими - влетіли міліціонери. Всім нам миттєво завернули руки за спину і потягли на вулицю. Я, було, попросив, щоб дозволили щось взути, але марно. Так,

в шкарпетках, і вели до відділення (добре, що те знаходилося метрів за чотириста від будинку).

Ось і чергова частина. Нам з Едуардом велять почекати, поки за пораненим приїде «Швидка допомога». Таким чином, з'являється кілька хвилин, аби оцінити те, що сталося. Оцінивши, жахаюся.

По-перше, я лише вісім місяців тому став власним кореспондентом «Туркменської іскри» по Красноводській області. В апараті мене знають слабо. І тут - повідомлення про привід до міліції. З роботою, та ще в органі ЦК КПТ, доведеться розпрощатися.

По-друге, я - кандидат в члени КПРС. Причому - випадок винятковий! - кандидатський стаж мені подовжили. Третього разу, ясно, як те, що Карл Маркс - основоположник наукового комунізму, геть і сподіватися!

Є від чого запанікувати.

Дружина Надія. Вона ще не знає, що у вікно нашої екс-стайні під час бійки вилетить наркоман, м. Красноводськ, 1979 рік

Заспокоїв Едуард - людина місцева. Заодно взяв на себе місію вести переговори з представником МВС (той і повідомив, що, за висновками медиків, водій перебуває у стані наркотичного сп'яніння).

Через півгодини нас відпустили, перенісши заключну фазу «бесіди» на наступний ранок.

Прощаючись, Едуард зауважив, що йому «світитися» з настільки непривабливою історією теж ні до чого, тому справу він постарається зам'яти.

Наводячи у квартирі порядок, виявили пропажу моїх годинника і обручки. Настрою це, природно, не поліпшило.

Зранку прокинулися від грюкоту в двері. Відчиняю. Навпроти - літній туркмен.

- Що потрібно? – цікавлюся.

- Я - батько Аліка (водія) і запрошую вас до себе додому обговорити ситуацію. Може, розіп'ємо мирову, адже свої люди?

Дружина - в крик:

- Нізащо!

Гість наполягає. Я - йому:

- Яке може бути замирення, якщо у нас ваші «джигіти», до всього, ще й вкрали годинник та золоту обручку?!

Чоловікові стає відверто не по собі:

- Тим паче, поїхали! Розберемося і з цим. А якщо те, що ви сказали, правда, я обіцяю: речі вам повернуть.

Погоджуюся, хоча дружині моя затія зовсім не подобається.

Приїжджаємо. На подвір'ї – традиційний тапчан. На ньому - водій і ще кілька людей (як я дізнався по ходу розмови - його брати). Починається «розбір польотів». Відчуваю, широкого розголосу вони побоюються не менш, ніж я. Адже за вживання наркотиків звільненням з роботи не відбудешся.

Коротше, домовляємося: нам повертають вкрадене (Алік не заперечував, що обручку і годинник прихопили вони), а я забираю написану вчора в міліції заяву. Забігаючи вперед, скажу: за допомогою Едуарда це зробити вдалося.

Цікава деталь: коли я вийшов з воріт будинку, то побачив ...дружину. Виявляється, вона, взявши таксі, їхала за нами. Щоб, так би мовити, тримати небезпечну ситуацію під контролем.

А доля, між тим, готувала нам чергові зміни!